

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Bc. Jana Tomečková

**Uvedení překladového titulu na český knižní trh: komentovaný
překlad knihy Agnès Desarthe: *Ce cœur changeant* a případová studie**

**Introduction of a Translation to the Czech Publishing Market: an
Annotated Czech Translation of *Ce cœur changeant* by Agnès
Desarthe and a Case Study**

Poděkování

Ráda bych poděkovala především PhDr. Jovance Šotolové, Ph.D. za velkou ochotu při vedení diplomové práce a za podnětné připomínky k překladu. Poděkování patří také šéfredaktorům nakladatelství Paseka, Garamond a Odeon za poskytnutí rozhovorů.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

.....
Jana Tomečková

Abstrakt

Diplomová práce představuje překlad části románu současné francouzské autorky Agnès Desartheové *Ce cœur changeant* (2015), historicko-psychologického díla z prostředí Paříže na začátku dvacátého století. Následuje komentář, v němž je dílo zasazeno do kontextu francouzské literatury, charakterizován obsah a styl románu a který uvádí hlavní problémy překladu, jejich řešení a použitou překladatelskou metodu. V poslední části práce je nastíněn proces cesty francouzského beletristického díla k českému čtenáři a zaznamenán pokus o vydání románu v České republice.

Klíčová slova:

Agnès Desartheová, francouzština, francouzská literatura, současný román, překlad, překladatelská analýza, styl, nakladatelství, nakladatel, knižní trh

Abstract

The thesis offers a translation of a part of the novel *Ce cœur changeant* (2015) by Agnès Desarthe, a contemporary French author. The historical-psychological novel is set in early twentieth-century Paris. The next part situates the novel in the context of French literature, introduces its thematic and stylistic characteristics and describes the main translation problems, their solutions and the chosen method of translation. The last part gives an overview of a French work of literature's journey to Czech audience and records an attempt to have the novel published in the Czech Republic.

Key words:

Agnès Desarthe, French, French literature, contemporary novel, translation, translation analysis, style, publishing, publisher, publishing market

Obsah

Úvod.....	6
1. Komentář překladu.....	7
1.1 Agnès Desartheová.....	7
1.1.1 Biografie.....	7
1.1.2 Témata a styl	8
1.1.3 Recepce	10
1.2 Román <i>Ce coeur changeant</i>	12
1.2.1 Děj románu.....	12
1.2.2 Témata a styl	12
1.3 Problémy překladu	17
1.3.1 Složitost narativní struktury a prolínání perspektiv	18
1.3.2 Stylistické rozdíly související s vyjadřováním různých postav.....	19
1.3.3 Kolorit: místní, jazyková a dobová specifičnost	21
1.3.4 Humor.....	24
1.3.5 Překlad metajazyka	24
1.3.6 Překlad eufonie.....	26
1.3.7 Překlad poezie	27
1.4 Metoda překladu.....	28
2. Cesta francouzského románu k českému čtenáři.....	30
2.1 Osnova cesty francouzského titulu k českému vydání.....	31
2.1.1 Výběr díla.....	32
2.1.2 Autorská práva	33
2.1.3 Finanční podpora vydávání překladů z francouzštiny.....	34
2.1.4 Shrnutí dalšího postupu	36
2.2 Román <i>Ce cœur changeant</i> a komunikace s nakladateli.....	37
2.2.1 Výběr románu.....	37
2.2.2 Výběr vhodných nakladatelství a komunikace s nakladateli	38
Závěr.....	39
Bibliografie.....	41

Úvod

Za cíl diplomové práce jsme si zvolili překlad beletrie, který je z našeho pohledu jednou z nejzajímavějších překladatelských disciplín, jelikož je při něm potřeba uplatnit zpravidla velkou dávku kreativity. V práci představíme překlad části románu *Ce cœur changeant* současné francouzské autorky Agnès Desartheové, historicko-psychologického díla z prostředí Paříže na začátku dvacátého století, které nás zaujalo především svým stylem a narativními postupy. Z důvodu ochrany autorských práv je tato část práce neveřejná a je přiložena na CD nosiči (Příloha 1).

V komentáři překladu se budeme zabývat zasazením románu do kontextu francouzské literatury, načrtneme biografii Agnès Desartheové a charakterizujeme její styl psaní, shrneme francouzskou recepci jejích děl, podáme charakteristiku stylistických a obsahových rysů románu, a nakonec detailněji představíme některé z hlavních problémů překladu, jejich řešení a celkovou překladatelskou metodu.

Posledním cílem je zasadit překlad do kontextu nakladatelského procesu, a to z pohledu začínajícího překladatele francouzské beletrie. Rozhodli jsme se pokusit se dílo prosadit k vydání a tento pokus zaznamenat, v případě, že by k vydání nedošlo, nastínit proces alespoň teoreticky.

1. Komentář překladu

Ve následující části práce přiblížíme, jaké místo má román *Ce cœur changeant* na francouzské literární scéně. Seznámíme se s jeho autorkou Agnès Desartheovou, jejím dílem a charakteristikami jejího psaní. Jedná se o současnou autorku, její dílo je tudíž teoretickou literaturou reflektováno spíše jen okrajově a explicitně jmenována není ani v některé z nemnoha publikací věnovaných čistě současné francouzské literatuře.¹ Zařazení a vlastní analýzu komentovaného románu proto místy budeme opírat alespoň o tvrzení a argumenty publicistické kritiky.

V dalším oddílu se budeme věnovat analýze obsahových a stylistických rysů románu, která je nutným předpokladem správně zvoleného překladatelského postupu.

Následně popíšeme nejdůležitější a nejzajímavější problémy překladu a jejich řešení a na závěr shrneme zvolenou metodu překladu a použité strategie. V ukázkách textu bude originál označen zkratkou „O“ a překlad zkratkou „P“.

Analýza v komentáři bude sice částečně založena na modelu Nordové,² nebude jej však sledovat do detailu, nebude zmiňovat například některé systémové rozdíly mezi francouzštinou a češtinou a zaměří se především na charakteristické prvky románu a jevy, které jsou z hlediska překladu náročnější.

1.1 Agnès Desartheová

1.1.1 Biografie

Agnès Desartheová, dcera významného francouzského pediatra pocházejícího z židovské komunity v Lybii, se narodila roku 1966 v Paříži. Francouzská autorka

¹ VIART, D., VERCIER, B. *La littérature française au présent*. Paris: Bordas, 2008.
BRAUDEAU, M., MABIN, Y. *Le roman français contemporain*. [Paris]: Ministère des Affaires étrangères, [2002]. GUICHARD, T., JÉRUSALEM, CH., MONGO-MBOUSSA, B., PERAS, D., RABATÉ, D. *Le roman français contemporain*. Culturesfrance, 2007.

² NORD, C. *Text Analysis in Translation: Theory Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam-New York: Rodopi, 2005.

knih pro dospělé a pro děti a překladatelka má židovské kořeny i z matčiny strany, protože dědeček, jehož nikdy nepoznala, byl zabit v Osvětimi, a nit tématu židovství se vine i jejími knihami, třebaže ne v první linii. Agnès Desartheová vystudovala prestižní École normale supérieure, v rámci zkoušky „agrégation“ získala titul z pedagogiky angličtiny pro střední a vysoké školy. Do literárního světa vstoupila jako překladatelka z angličtiny: na svém kontě má například tituly oceňované americké autorky knih pro děti Lois Lowryové, dále Virginie Woolfové nebo Američanky s židovskými kořeny a píšící o židovské tematice Cynthie Ozickové, které jí přinesly ocenění za překlad. Následně se pouští i do vlastního psaní: začíná literaturou pro děti a mládež, jež od počátku sbírá kladné recenze. Literatuře pro dospělé se věnuje od roku 1993, kdy vyšel její první román *Quelques minutes du bonheur absolu*.³ Dodnes vydala přes třicet překladů, na třicet dětských knih a dvanáct románů. Píše taky divadelní hry a písňové texty. Její úspěch pomohl nakladatelství Éditions de l'Olivier upevnit si své místo mezi francouzskými nakladatelskými domy.⁴ Roku 2015 jí byl udělen francouzský Řád čestné legie (jeho nositelem je i bratr Agnès, úspěšný operní pěvec Laurent Naouri).

1.1.2 Témata a styl

Agnès Desartheová píše psychologické prózy, v nichž proniká k hlubokým konfliktům postav (a postupně, stejně jako v životě skrze pozvolný vývoj, dospívá většinou k určitému řešení). V knihách Desartheové cirkulují témata hledání identity, rodinných vztahů, často pokřivených nějakým neporozuměním: v prvotině pro dospělé *Quelques minutes du bonheur absolu* jde o vnitřní boj obyčejné sestry slavné zpěvačky, která hledá sama sebe, protože nikdy nenašla podporu mezi příbuznými, v *Cinq photos de ma femme*⁵ se starý vdovec vyrovnává se ztrátou ženy, k níž ani za léta manželství neodkázal docela proniknout, a pokouší se tedy o to po její smrti, *Mangez-moi*⁶ je příběhem matky Myriam, jež kvůli traumatické zkušenosti po porodu neuměla nikdy milovat svého syna a cestu k sobě nacházejí až několik let po dramatickém rozpadu rodiny, v *Ce cœur changeant* rodinná

³ DESARTHE, Agnès. *Quelques minutes du bonheur absolu*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 1993.

⁴ A. S. Le Monde des livres. *L'Olivier, dix ans et des poussières*. lemonde.fr. [online]. 7. 6. 2001. Dostupné z: http://www.lemonde.fr/archives/article/2001/06/07/l-olivier-dix-ans-et-des-poussieres_194299_1819218.html#C3GrBEMLEorUcc.99 [cit. 3.1.2018]

⁵ DESARTHE, Agnès. *Cinq photos de ma femme*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 1998.

⁶ DESARTHE, Agnès. *Mangez-moi*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 2006.

tragédie pokříví vztahy matek a dcer ve dvou generacích. Nepochopením v dílech Desartheové se zabývá studie S. A. Staceyové.⁷ Desartheová častěji než jiní autoři již od počátku svého psaní dává důležitou úlohu starým postavám, v jejích románech se staří lidé vyrovnávají s blížící se smrtí, se ztrátou blízkého, s nepochopením společnosti.

Židovská tematika, o níž byla řeč, u autorky není vždy úplně viditelná, ale tu a tam se objevuje prostřednictvím vzpomínek na rodinné příslušníky, prostřednictvím místa děje románu, připomínajícího židovský „štetl“ – a v pozadí lze často tušit, že se s rodinnou historií poznamenanou válkou postavy musely vyrovnávat. Ze své židovské rodiny vnáší Desartheová další prvek také do stylistiky románů: jak sama říká, vypráví příběhy. Vychází při tom z tradice vyprávění, která ji provázela od dětství („každodenní“ magie a rituály jako žehnání a proklínání byly dle jejích vlastních slov součástí jejího dětství, protože ji s nimi seznamovala babička; vyprávění příběhů bylo doma důležitou rodinnou činností) a jež je zároveň inspirací nadpřirozena objevujícího se v jejích knihách.⁸

Jordanová⁹ řadí ve své studii Desartheovou mezi další současné francouzské spisovatelky a zabývá se ženskými tématy v její tvorbě. Na rozdíl od tendence posouvat hranice a provokovat či experimentovat, kterou nalézáme u dalších komentovaných autorek (např. Virginie Despentesová, Marie Darrieussecqová či Catherine Milletová) je psaní Desartheové veskrze tradiční. Její romány jsou uhlazenější, mírné, plynou v rozjímavé atmosféře navozené vzpomínkami a vnitřními monology. Většina knih Desartheové nabízí působivé ponoření se do každodennosti a problémů, které si umí člověk představit, zároveň je však kouzelný jazyk a metaforičnost pozvedají na rovinu pohádkově-náboženských příběhů. Sama se v rozhovoru s Jordanovou vyznává z fascinace pohádkami jak pro děti, tak pro dospělé, a jejím záměrem je ponechat mezi těmito dvěma literárními oblastmi pootevřené dveře. Naopak zařadit se mezi další komentované spisovatelky může především tím, že v jejích knihách získávají ústřední úlohu ženská témata,

⁷ STACEY, Sarah Alyn. *'On ne s'entendait plus et c'était parfait ainsi' (They could no longer hear each other and it was just fine that way): misunderstandings in the novels of Agnès Desarthe*. In: RYE, G., WORTON, M. *Women's writing in contemporary France: New writers, new literatures in the 1990s*. Manchester: Manchester University Press, 2013. s. 106–117

⁸ JORDAN, Shirley Ann. *Contemporary French Women's Writing*. Bern: Peter Lang AG, 2004, s. 185–217. Kap. 5. Agnès Desarthe and the Challenges of the Conte.

⁹ JORDAN, Shirley Ann. ref. 8

především role mateřství (jedná se o klíčové téma jak v například v románech *Mangez-moi*, *Les Bonnes intentions*,¹⁰ tak i v *Ce cœur changeant*).

Nápadným znakem psaní Desartheové je také jemná ironie, spojená často s kontrastem mezi subjektivním vnímáním chybujících, tápajících postav a objektivním stavem věcí vnímaným čtenářem.

Dalším důležitým tématem jejích knih je čas, který často Desartheová nechápe lineárně, ale (podobně jako modernisté, s nimiž má její psaní některé společné znaky) v nejrůznějších jiných vzorcích, což se promítá do formální struktury děl. Téma času je také často zkoumáno z různých úhlů a metaforizováno – pro Myriam z *Mangez-moi*¹¹ je čas jako v Hamletovi „out of joint“, kniha popisuje snahu postavy o nápravu životní chyby, která ji z běžného plynutí času vyňala. V *Ce cœur changeant* vnímá Rose čas jednou jako kraje požírající gazelu-život (anebo je to naopak? ptá se Rose), ve vlaku si vždy sedává do protisměru, aby nemusela čelit přívalu prostoru řítícího se jí naproti (budoucnost), a stejně jako v životě raději v klidu pozoruje krajinu ztrácející se za vlakem (minulost).¹²

1.1.3 Recepte

Kritikou ve Francii jsou většinou díla Agnès Desartheové přijímána kladně, třebaže nemají ohlas obrovský. Její v zahraničí nejúspěšnější dílo *Mangez-moi* bylo přeloženo do 15 jazyků. Je laureátkou několika literárních ocenění: roku 1996 získala Prix du Livre Inter za *Un secret sans importance*,¹³ roku 2009 Prix Marcel-Pagnol a cenu časopisu Version Femina za *Le Remplaçant*,¹⁴ roku 2010 Prix Renaudot des lycéens za *Dans la nuit brune*,¹⁵ roku 2012 Prix Goncourt des animaux za *Une partie de chasse*¹⁶ a v roce 2015 obdržel cenu Prix littéraire Le Monde román *Ce cœur changeant*. Poslední zmíněný román byl také v nejužším výběru nominací na Grand Prix du Roman de l'Académie française 2015 a ve

¹⁰ DESARTHE, Agnès. *Les bonnes intentions*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 2000.

¹¹ DESARTHE, Agnès. ref. 6

¹² DESARTHE, Agnès. *Ce cœur changeant*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 2015, s. 165.

¹³ DESARTHE, Agnès. *Un secret sans importance*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 1996.

¹⁴ DESARTHE, Agnès. *Le Remplaçant*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 2009.

¹⁵ DESARTHE, Agnès. *Dans la nuit brune*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 2010.

¹⁶ DESARTHE, Agnès. *Une partie de chasse*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 2012.

výběru ceny Renaudot; na cenu Renaudot byla Desarthe nominována ještě v roce 2006 za titul *Mangez-moi* a v roce 2012 za *Une partie de chasse*.

Agnès Desartheová se řadí k autorům, jichž si literární kritika soustavně všímá: s každým nově publikovaným dílem se jí věnují přední média s širokou sledovaností. Nejvíce recenzí a kritik děl Desartheové vyšlo v literárních přílohách celostátních deníků *Le Monde*, *Le Figaro*, *Libération*, magazínu *Livres Hebdo*, na internetových stránkách rozhlasových stanic *France Culture* a *France Inter*.

Desartheová je vnímána jako autorka s barvitým stylem, velkým citem pro charakteristiku postav, která dokáže bravurně popsat jejich psychologii. Její styl je často popisován jako spontánní a lehký („sa manière spontanée, et à la fois précise, de saisir au vol un mot, un geste, une pensée, suscitant tour à tour le rire et une émotion qui appelle les larmes“;¹⁷ „ce qui donne à l'écriture sa grande légèreté“¹⁸), optimistický, melodický. Kritici oceňují do polomagický svět, „un imaginaire venu d'ailleurs“,¹⁹ „toujours sur le gué entre rêve et réalité“.²⁰ Tato kvalita bývá vyzdvihována jako dědictví židovské literatury a přirovnávána k jednomu ze vzorů spisovatelky Desartheové, Isaacu Bashevisi Singerovi.

Ze zahraničních médií vyšly články o Desartheové například v britských denících *The Telegraph*, *The Independent*, *The Guardian*, *The Times* či na stránkách *BBC*, a také v periodících dalších zemí, kde vyšly její romány v překladech. Sem patří i Česká republika: roku 2003 vyšel v nakladatelství Academia překlad *Un secret sans importance* (*Nedůležité tajemství*²¹).

¹⁷ BIANCIOTTI, Hector. *Les mots secrets des êtres*. In: lemonde.fr. [online]. 23. 2. 1996. Dostupné z: http://www.lemonde.fr/archives/article/1996/02/23/les-mots-secrets-des-etres_3700373_1819218.html#zoiOA6A2pjUaJbW2.99 [cit. 3.1.2018]

¹⁸ BOUCHY, Florence. Agnès Desarthe au plaisir du romanesque. In: lemonde.fr. [online]. 19. 8. 2015. Dostupné z: http://www.lemonde.fr/livres/article/2015/08/19/agnes-desarthe-au-plaisir-du-romanesque_4730315_3260.html#iuuQoDpPJYOKltQM.99 [cit. 3.1.2018]

¹⁹ BIANCIOTTI, Hector. [online]. ref. 17

²⁰ LE NAIRE, Olivier. *Petit pavé de Bonnes intentions*. lepress.fr. [online]. 7. 9. 2000. Dostupné z: https://www.lepress.fr/culture/livre/les-bonnes-intentions_797237.html [cit. 3.1.2018]

²¹ DESARTHE, Agnès. *Nedůležité tajemství*. Praha: Academia, 2003.

1.2 Román *Ce coeur changeant*

1.2.1 Děj románu

I v románu *Ce coeur changeant* je jedním ze základních stavebních kamenů díla rodina a její nefunkčnost. Na počátku příběhu, v první kapitole, sledujeme seznámení rodičů hlavní hrdinky, mladého francouzského kapitána Reného, který se na přání svého otce vydává do Dánska na námluvy nejmladší dcery jeho dávného přítele z armády. Už z tohoto tragikomického, zároveň lyricky pestrobarevného orámování příběhu, situovaného do poslední dekády devatenáctého století, čtenář tuší, že rodina se stane ústředním konfliktem díla. Dcera Kristina je nádherná, namyšlená a nestydatá, matka Trude nekompromisní a uhrančivě upřímná, a zamlklý René ve věku, kdy pozdější problémy sice umí vytušit, ale neumí se osudu v podobě lákové krásy vzepřít. V druhé kapitole přeskakuje děj o dvacet let vpřed a hrdinkou příběhu se stává Rose, dívka na prahu dospělosti, dcera nesourodého páru. Je vzdělaná jako mladá dáma, ale nezkušená. Z Afriky, kde trávila posledních pár let už jen s otcem mezi vojáky, protože rodiče si nikdy nerozuměli a nežijí spolu, se vydá do Paříže a hodlá si na vlastní pěst najít práci a začít nový život. Její vystřízlivění z naivity zahrnuje otročení bez platu v lesbické kavárně, krátké manželství, dokud její muž nezemře na tuberkulózu, čas strávený na ulici a poté zaměstnání majitelem kuřárny opia a závislost na droze. Její neradostný osud obrátí až Louise, jedna ze zákaznic lesbické kavárny, kterou Rose kdysi okouzila. Zachrání ji. Následují roky partnerského soužití s Louise, života v přepychu, mezi umělci, až dokud Rose nepřekvapí zaslilka od sestřenice, kterou jí přenechala i s manželem, než se zabili: dítě a prosba, aby se o ně postarala. Tím končí vztah s Louise, odpůrkyní mateřství, a pro Rose s malou Idou sice přichází znovu nejistá doba bez peněz, nakonec ale i shledání s rodinou v Dánsku a znovunalezení domova.

1.2.2 Témata a styl

Ce cœur changeant je prvním historickým románem Desartheové, jde však spíše o psychologický román ve schematických historických kulisách než o skutečně detailní vyobrazení dějin. Historické události jsou sice součástí i stěžejních

dějových prvků, probíhají ovšem vždy na pozadí, jsou spíše naznačené než do detailu propracované. Tak kupříkladu jedním z použitých motivů je Dreyfusova aféra, čtenář se o ní však dozvídá útržkovitě skrze vzpomínky hlavní hrdinky Rose na dobu svého dětství, kdy její matka Dreyfusovo zproštění viny oslavovala, což rozčilovalo otce. Rose však tehdy politická aféra nic neříkala a kapitánovo jméno ji zaujalo jen kvůli jeho iniciálám vyrytým do křišťálových skleniček na šampaňské. Historické reálie se objevují v ne zvláště vysoké frekvenci a příběh spíše dokresluje. Od ostatních děl autorky se román liší také tím, jak velký časový záběr zahrnuje – zatímco v jiných jejích knihách je často děj umístěn pouze do několika měsíců, týdnů nebo jen dnů, zde je zachycena rodinná historie tří generací. Velká část příběhu je však odhalována prostřednictvím vzpomínek. Přestože kostrou románu je většinou základní chronologický postup, kterým se řídí sled kapitol a jejich výchozí body, celkově děj neplyne lineárně a větší prostor než dějové úseky mají v románu vnitřní úvahy a reminiscence postav.

Ústředním tématem je v románu postava matky. První matku Trude postihne neštěstí – při epidemii cholery zemřou čtyři z jejích sedmi dětí. Tragédie ji úplně promění: už nikdy nedokáže projevovat lásku ke svým zbývajícím dětem. V tom mají kořeny psychické problémy její dcery Kristiny, role mateřské nedostatečnosti se přenáší o generaci dál. Kristina je opakem dobré matky: když vidí, že Rose zdědila podprůměrný vzhled po otci, přestane se o ni zajímat, chová se k ní agresivně, malá dcerka trpí všemi jejími excesy. Roli matek biologických musejí zastávat matky náhradní. Pro Rose je to chůva Zelada, k níž se upíná a až do závěru románu – setkání na Kristinině pohřbu – netuší, že Zeladě ve skutečnosti záleželo mnohem víc na Kristině než na ní. Čtenářovo postupné odhalování charakteru a pohnutek Zelady, kterou Rose subjektivně po celou dobu vnímá jako světlici, je jedním z prostředků, jež kvůli nesouladu mezi subjektivitou a objektivitou na čtenáře silně emotivně působí. Náhradní matkou se v hlavním zvratu románu stává také Rose. Ke svěřenému dítěti přijde sice naprosto neplánovaně, právě ona je však mateřskou postavou kladnou, jež chyby a křivdy minulých generací napraví.

Podobně důležité je téma životní filozofie. Desartheová osud Rose neřídí logikou, ale spíše cílenou ne-logikou, jíž se Rose snaží vyhnout osudu svého věčně pochybujícího otce. René, jehož idolem byl filozof Spinoza, se pokouší neustále rozhodovat svobodně, uniknout z trajektorie „kamene vrženého lhostejnou rukou“

– Spinozovy metafory pro lidský úděl –, nad vším příliš hloubá, a nakonec se vždy rozhoduje špatně. Rose se naopak snaží ubránit stejnému neduhu tím, že neuhýbá před ničím a bere, cokoli jí život nabízí. Ve výsledku však nejedná logicky ani jeden z nich.

Román je členěn do kapitol určujících místo a čas děje. Seřazeny jsou až na pár výjimek chronologicky, přičemž orámován je děj roky 1887 a 1931 a místem rodinného sídla Matthisenových ve městě Sorø v Dánsku, kde příběh začíná a končí. Kapitoly si neodpovídají délkou – v prvních dvou třetinách románu a v jeho závěru jsou delší, struktura díla je však svázána s jeho obsahem a s gradací přicházející ve dvou třetinách textu se kapitoly zkracují, přičemž nejkratší má pouze tři řádky. Krátké kapitoly vyjevující útržky překotných událostí fungují také jako jasné záblesky, které je Rose v tu chvíli schopna vnímat, nebo útržky, které se jí v paměti vybavují zpětně. Chaos děje a zmatení hlavní hrdinky se odrážejí i v nadpisech kapitol: počáteční formát město–stát–rok (*Sorø, Danemark, 1887*), popř. ulice–město–čas (*Rue Delambre, Paris, décembre 1921*), se s překotným spádem událostí mění v konkrétnější určení prostoru (*Le Nid, cabinet de toilette, une demi-heure plus tôt*) nebo pozbývají určitosti (*Paris, un automne, un hiver*). V závěru se vyprávění uklidňuje, úseky prodlužují, formát nadpisů ustaluje. Určitým prostředkem orientace v textu jsou ještě rozdělení některých kapitol na menší úseky hvězdičkou – spíše než pro orientaci však slouží jako pauza v plynutí textu.

Strukturu románu si blíže ukážeme na příkladu zajímavé třetí kapitoly, v níž se odhaluje jedna ze zásadních událostí v rodině Matthisenových a také se objevuje nová důležitá postava. Kapitola ruší základní chronologickou posloupnost, již od počátku je návratem do minulosti – Rosina dospívání. Dozvídáme se v ní o jedné z rodinných krizí Matthisenových vyvolané psychickou chorobou Rosiny matky Kristiny. V záchvatu způsobí skandál na oslavě, již sama pořádá při příležitosti Dreyfusova zproštění viny. Kapitola je zobrazena především skrze myšlenky Rose. Začíná odpoledne v den večírku v přítomném čase, Rose následně vzpomíná na ráno, jak z matky cítila napětí, z něhož už dokázala vytušit blížící se katastrofu. V myšlenkách pak stopuje jiné události spojené s matčinou nevyrovnaností – vybavuje si rozhovor otce s Kristininým lékařem, který jí před pár měsíci doporučil po poslední hysterické epizodě kúru u moře, poté dva týdny strávené u oceánu s matkou, chůvou a služebnou. Po návratu je Kristina doma nějakou dobu

v relativním klidu, René si zve na návštěvy kolegy z armády. Při jedné takové návštěvě Kristina znovu vyvolá poprask; přesouváme se při tom ke vzpomínkám Reného. Ví, že jeho žena, která má velký sexuální apetit, se mu mstí také za neplnění manželských povinností. Vzpomíná na své trable s tím spojené, návštěvu vojenského lékaře, neshody s Kristinou. V další scéně se vracíme do výchozího časového bodu: dne oslavy. Rose vzpomíná na odpolední rozhovor s matkou. Sama odchází do pokoje, aby se nemusela ceremonií účastnit. Zde se seznamuje s malou sestřenicí (tou, která jí později svěří své dítě). Rose střídavě usíná a probouzí se a o průběhu oslavy a skandálu, k němuž na ní dochází, se dozvídá zatím pouze ze zaslechnutých zvuků.

Jednou z nejzajímavějších složek díla je nakládání s časem, a to z několika hledisek. Většina děje je rekonstruována zpětně prostřednictvím vzpomínek postav. Desartheová obecně ve svých knihách často využívá subjektivního vnímání postav, kontrastu mezi subjektivitou a objektivitou. Narativní postupy v *Ce cœur changeant* oscilují mezi řečí vypravěče a (převažujícími) vnitřními monology: většina fabule se čtenáři odhaluje právě prostřednictvím úvah a vzpomínek Rose a jejích příbuzných. Ty napodobují reálný proces myšlení a jsou jako v realitě neuspořádané, vynořují se náhodou, v reakci na nějaký vnější podnět, různě se klikatí a vrství. Tento aspekt žádá od čtenáře značné soustředění, aby si byl schopen celou fabuli dešifrovat. Ne vždy je přesto úplná rekonstrukce příběhu možná a dost zůstává utajeno. Desartheová se v této technice blíží psaní modernistů. Stejně jako Virginia Woolfová, o níž napsala studii a jejíž některá díla přeložila, využívá proudu vědomí ve smyslu asociativního spojování myšlenek, nezachází ovšem ve fragmentárnosti textu tak daleko jako slavní modernisté, celkově je zachována syntax, gramatika a interpunkce. Náznakovost a tajemnost textu může být budována také díky dětskému a později sice dospělému, avšak naivnímu pohledu Rose. To dává Desartheové možnost pomoci prostředku, který dobře ovládá (je původně autorkou dětské literatury a dětský pohled na svět je v její tvorbě důležitý), nejen odhalovat různé zásadní momenty nepřímou, ale hlavně vytvářet další důležitou složku díla – rovinu komična. Ta obsahuje jak situační humor, založený často na nedorozuměních způsobených Rosinou naivitou a neznalostí společenských konvencí, tak i jazykový humor. Obě tyto složky jsou umocněny tím, že situace, jež Rose popisuje jako nepochopitelné, jsou čtenáři jasné.

S plynutím času a jeho vnímáním příjemcem autorka pracuje také s pomocí gramatických prostředků: minulý čas, uplatněný ve většině díla, občas (někdy během jedné linie myšlenky) střídá čas přítomný, který čtenáře přenesse jako ve filmovém záběru přímo na scénu děje. Takto bezprostřední je hned úvodní scéna románu. Použití přítomného času zároveň autorce pomáhá rozlišit mezi mnoha časovými rovinami, které se v díle střídají: základní rovina je období dospělosti Rose, většinu textu tvoří Rosiny vzpomínky na dětství. Stranou je poté první kapitola, která zobrazuje seznámení Reného s Kristinou a ve vzpomínkách Trude zasahuje nejdále do minulosti, k jejímu vlastnímu mládí.

Dalším takovým prostředkem měnícím najednou perspektivu je slovesná osoba. Gradace textu, o níž byla řeč, je podpořena také změnou promluvy Rose z *er*-formy v *ich*-formu. V několika krátkých kapitolách ve dvou třetinách knihy je první osoba uplatněna opakovaně, střídá se ale s úseky v původní 3. osobě, což opakovaně perspektivu aktualizuje a dodává ději dynamiku.

Co se týče druhů promluv, román je charakteristický nejasnou hranicí mezi jednotlivými narativními postupy: různě se mísí polopřímá a nevlastní přímá řeč vnitřních monologů s řečí vypravěče. Četnost dialogů v celém díle kolísá také v závislosti na ději – neúplný „dialog“ (ve skutečnosti však monolog) tvoří celou první část kapitoly, v níž Rose pracuje v kuřárně opia, hovorný zákazník k ní promlouvá, ona však není schopná odpovídat. Dialog poté představuje také většinu krátké kapitoly *Rue Delambre, sous un réverbère, 19 novembre 1928*, v níž se v příběhu poprvé objevuje miminko Ida, které je Rose svěřeno do péče (jedna z výjimek, kdy vůbec nemáme vhled do nitra postav).

Jednou z charakteristických a vyzdvihovaných složek románu je syntax: recenzenti kvůli bohatým, barvitým větám popisují styl Agnès Desartheové jako labužnický, barokní.²² Vyšší či nižší složitost syntaxe se odvíjí od toho, kdo mluví (nejmarkantnějším kontrastem ke zbytku textu jsou krátké, úsečné věty, často jen jmenné konstrukce bez přísudku, charakterizující projev Reného otce a zčásti i

²² HOUOT, Laurence. „Ce cœur changeant“ : Roman „en costumes“ d’Agnès Desarthe. Francetvinfo [online]. 2. 11. 2015. Dostupné z: <https://culturebox.francetvinfo.fr/livres/la-rentree-litteraire-2015/ce-coeur-changeant-roman-en-costumes-flamboyant-d-agnes-desarthe-230155> [cit. 3.1.2018]

Reného). Syntaktické prostředky spoluvytvářejí dynamiku děje: dlouhá, bohatá souvětí vzpomínkových popisů nahrazují v dramatických pasážích věty úspornější.

Text je dosti dekorativní: zvukomalebnost mu dodává množství aliterací, paralelismů, epanastrofy. Je také bohatý na často velmi živá a barvitá obrazná pojmenování – nápadité metafory a přirovnání jsou pro psaní Desartheové typické. Jedna z nejdůležitějších metafor se váže k ubíhání času tak, jak je vnímá Rose:

Face à la vie, elle avait la même impression que lorsqu'elle regardait le paysage défiler par la fenêtre du train : si elle était dans le sens de la marche, le panorama semblait se jeter sur elle, et ses yeux affolés ne savaient à quel détail s'attacher ni quelle ligne suivre. Elle se sentait écrasée par l'image qui ne tenait pas en place, ne cessait de se transformer. Assise en sens inverse, elle retrouvait son calme et contemplait l'horizon jusqu'à sombrer dans le sommeil. Alors... alors, songeait-elle, peut-être pourrait-on dire que c'est la même chose lorsqu'on regarde soit en direction de l'avenir, soit vers le passé. Peut-être est-ce pour cela que j'ai tant besoin de mes souvenirs. (O: 179)

Další z velmi důležitých ozvláštnění textu je jeho rytmus, podpořený již zmíněným střídáním délek vět, paralelismy, kumulativními konstrukcemi. Někdy se tak vyprávění blíží až k poezii a získává zasněnou melodii.

1.3 Problémy překladu

Dle Lefevera je úkolem překladatele zpřístupnit výchozí text a interpretaci daného tématu ve smyslu záměru autora originálu, a to pro čtenáře, který nezná prostředky použité autorem originálu. Tyto prostředky přitom překladatel musí nahradit jejich ekvivalenty v jiném jazyce, a to nejen na rovině jazykové, ale na všech rovinách zároveň. Mezi základní kompetence překladatele podle něj patří schopnost „pochopit výchozí text jako jeden celek, jako úplnou strukturu“, což nutně vyžaduje hlubokou znalost literárních, sociálních a kulturních souvislostí výchozího textu, nikoliv pouhé jazykové znalosti.²³ Jak vyplývá z předcházejícího oddílu, právě pochopení textu jako celku je nesmírně důležité, protože román má složitou nelineární strukturu, syžet a fabule se výrazně rozcházejí a některé souvislosti

²³ ŠMRHA, J. *André Lefevere a jeho manipulační škola*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, 2013.

nejdou na první pohled patrné. Dále musí překladatel „měřit komunikační hodnotu i smysl výchozího textu a následně je nahradit cílovým textem, který se co nejvíce přiblíží stejné komunikační hodnotě“. Předpokladem dosažení tohoto cíle je, že všechny morfologické, sémantické, syntaktické a strukturní odchylky v cílovém textu mají svůj základ v odpovídajících odchylkách výchozího textu (a zároveň že specifika výchozího textu nejsou opravována a neutralizována).²⁴ Takovou neutralizaci by zde znamenalo například výrazné zasahování do struktury a délky vět a zlogičťování textu. Specifičnosti formy textu jsou přitom svázány s obsahem, a je tedy důležité na to při překladu brát zřetel.

V následujícím oddílu okomentujeme některé pro dílo typické a zajímavé problémy z hlediska překladu a jejich zvolená řešení. Zaměřujeme se na složitější překladatelské situace související s románem *Ce cœur changeant* a nezabýváme se všemi kategoriemi překladatelských problémů, jakými jsou například běžné systémové rozdíly mezi češtinou a francouzštinou.

1.3.1 Složitost narativní struktury a prolínání perspektiv

Zajímavá struktura románu a střídání rozličných narativních postupů se naplno ukazuje hned v první kapitole. Její děj se odehrává ještě před narozením hlavní hrdinky, při seznámení jejích rodičů. Setkáváme se zde především s postavami mladého vojáka Reného, jeho zaslíbené Kristiny, budoucí tchyně Trude a (v mladíkově vzpomínkách) Reného otce Pierra de Maisonneuve. Čtenáři jsou prezentovány různé časové roviny fabule, protože do vzpomínek se ponořuje jak René, tak Trude. Nejzajímavější je setkání Reného a Trude, při němž se vnitřní monolog jednoho slévá s vnitřním monologem druhého – to může reprezentovat jejich souznění, které je dále v románu rozvíjeno (manželství Reného s Kristinou je katastrofální, ale s Trude si od první chvíle padnou do oka a po celý život k sobě chovají sympatie). Vidíme tedy, že je potřeba si strukturu románu předem dobře zanalyzovat a mít ji vždy na zřeteli, protože úhel pohledu může mít na strategii překladu vliv.

²⁴ ŠMRHA, J. ref 22, s. 37.

Taková situace nastává třeba tehdy, když není jasné, zda mluví vypravěč, nebo jde o vnitřní monolog postavy. Překladaťel se podle toho rozhoduje, jaký použije slovesný čas.

Et quelle force cela lui procurait ! Elle en était époustouflée. Une énergie, une audace ! Irait-elle jusqu'à pousser des portes ? Car les bureaux susceptibles d'employer des interprètes trilingues **n'avaient pas** pignon sur rue. Les entreprises **ne fleurissaient pas** sur le trottoir, à ciel ouvert comme en Afrique. Il y **avait** une barrière à franchir. Mais comment savoir où se cachaient ces fameux bureaux ? (O: 47)

A jakou sílu jí to dávalo! Úplně jí to omračovalo. Kolik energie, jakou kuráž! Odváží se i klepat na dveře? Kanceláře, kde by mohli zaměstnávat trojjazyčné tlumočníky, to totiž **nemají** napsáno na štítu. Podniky **nekvetou** na chodníku, pod širým nebem jako v Africe. Tady **je** potřeba překonat bariéru. Jak ale zjistit, kde se ty slavné kanceláře schovávají? (P: 19)

V tomto úseku se můžeme orientovat podle kondicionálu, který minulým časům předchází, a následné koheze vět: minulý čas zde také funguje v rámci časové souslednosti, a jedná se tedy o vnitřní monolog. Někdy však přesný záměr autorky nelze dekodovat docela a překladaťel musí zvolit řešení, které se mu zdá vhodnější.

1.3.2 Stylistické rozdíly související s vyjadřováním různých postav

V řeči vypravěče a vzpomínkách Rose (v klidnějších pasážích děje) je někdy uplatňována složitá syntax. Dlouhá souvětí jsou obrazem určitého rozpoložení postav, případně atmosféry děje, navozují rozjímavé tempo čtení a překladaťel by je neměl dělit.

En chemise et culotte, les bas roulés sur les chevilles, la grande femme charnue – dont les jambes ressemblaient à de jeunes troncs de charme et dont les bras puissants paraissaient capables de soulever toutes les charges – et la fillette trop laxe, aux genoux en X, aux épaules chétives, à la poitrine creuse et au ventre de bébé récalcitrant (Mais quand donc le perdra-t-elle ? se lamentait Kristina, les rares fois où elle s'aventurait à visiter sa fille à l'heure du bain) s'installaient face à face pour se livrer à divers étirements, exercices d'adresse, de souplesse et de maintien exécutés à l'aide de cannes de bambou que Zelada avait empruntées au jardinier et dont elle connaissait l'efficacité grâce aux travaux de Phokion Heinrich Clias, promoteur de la callisthénie. (O: 54)

V košili a spodkách, s punčochami shrnutými ke kotníkům se vysoká, statná žena – s nohama jako mladé kmeny buků a mocnými pažemi, co by dokázaly zvednout snad jakékoli břemeno – a rosolovité děvčátko s koleny do X, křehkými ramínky, propadlým

hrudníčkem a zarputile vypouleným batolecím bříškem (Kdy jí to konečně zmizí? bědovala Kristina, když se vzácně odvážíla navštívit dceru v době koupele) postavily proti sobě a jaly se všemožně protahovat, trénovat obratnost, ohebnost a držení těla za pomoci bambusových tyčí zapůjčených od zahradníka, o jejichž užitečnosti při cvičení Zelada věděla od Phokiona Heinricha Cliase, propagátora kalistheniky. (P: 22–23)

Snažili jsme se také při překladu příliš nezasahovat do způsobu, jakým autorka používá interpunkci. V románu se sice často vyskytují složité větné konstrukce, Desartheová však využívá primárně čárky a jen zřídka zařadí středník či pomlčku. Jak píše Šotolová v článku *Sur le point-virgule et autres détails éphémères*,²⁵ interpunkce je významným prvkem charakteristiky rukopisu každého jednotlivého autora a její změny vedou ke stylistické nivelizaci.

Typická syntax charakterizuje dále také mluvu postav, především Reného otce:

Grande famille danoise, a-t-il dit à son fils. Le père Matthisen, un camarade. Cœur d'airain. À l'époque, Côte-de-l'Or danoise. Fort de Fredriksborg. Cœur d'airain. [...] Frère d'armes. Très belle armée. Danemark, petit pays, grande royauté. Fille de ton âge. Dix ans de différence. [...] Une beauté. Comme sa mère. Sa mère à l'époque. Nom d'un sabre en bois. Sabre en bois. Sabre en bois. Du mou et du tendon. Tout se croquait là-dedans. Sept enfants. Les quatres premiers morts du choléra en un mois. Plus la même après ça. (O: 14–15)

Velký dánský rod, vysvětlil synovi. Otec Matthisen, kamarád. Srdce z oceli. Tehdy dánské Zlaté pobřeží. Pevnost Fredriksborg. Srdce z oceli. [...] Bratr ve zbrani. Moc krásná armáda. Dánsko, malá zemička, velké království. Dcera v tvém věku. Rozdíl deset let. [...] Krasavice. Jako její matka. Její matka tehdy. U dřevěné šavle. Dřevěné šavle. Dřevěné šavle. Poddajná a šlachovitá. Celá k sežrání. Sedm dětí. S prvními čtyřmi během měsíce ámen, cholera. Pak už nikdy, co bývala. (P: 3–4)

Pierre de Maisonneuve se vyjadřuje téměř bez sloves. Je namístě pokusit se o stejný postup i v češtině (je to o to důležitější, že o postavě si čtenář dělá představu právě jen prostřednictvím této nepřímé charakteristiky) a není-li možné vypustit sloveso vždy, kompenzovat tento prvek na jiném místě jeho projevu.

²⁵ ŠOTOLOVÁ, Jovanka. *Sur le point-virgule et autres détails éphémères*. In: *Études romanes de Brno*. 2013, roč. 34, č. 1, s. [27]–40

1.3.3 Kolorit: místní, jazyková a dobová specifičnost

1.3.3.1 Třetí jazyk

Příběh románu se odehrává kromě Francie ještě v Dánsku a v Pobřeží slonoviny. V textu se sporadicky objevují některé dánské výrazy: Kristinina matka je například označována jako *mama Trude* (*mama* je dánskou zdobnělinou *matky*), také vojenské hodnosti jsou užívány v dánštině. Pokud jde o hodnost Kristinina otce, domníváme se, že autorka ovšem nepoužívá výraz správně: dle nám dostupných slovníků dánštiny²⁶ je správný výraz *oberstløjtnant*, nikoliv *oberstlojnant* (O: např. 19). Chybí jednak hláska *t*, jednak dánský grafém *ø*, který je ovšem v textu jinde použit (název jednoho z míst, kde se děj odehrává: *Sorø*). V encyklopedii hodností dánské armády se i ve starších dějinných obdobích obsahuje první výraz.²⁷ Jde o velmi drobnou změnu, kterou se překladatel nijak neprohřeší proti autorčinu záměru, v duchu zachování koloritu k ní tedy v překladu přistupujeme. V dánštině je také například název lidové písně *Ride ride ranke*.

Postavy mluví okrajově také anglicky:

« **Long road to house ?** » a-t-il demandé au vieil adolescent, espérant se faire comprendre grâce à son anglais rouillé d'écolier. « **About an hour, Sir** », a répondu l'autre... (O: 15)

„**Long road to house?**“ optal se starého mladíka a jen doufal, že jeho zrezivělé školní angličtině porozumí. „**About an hour, Sir,**“ odpověděl sluha... (P: 4)

V případech, kdy jsou dlouhé a pro význam důležité pasáže textu ve třetím jazyce, který je pro čtenáře originálu z různých důvodů srozumitelnější než pro čtenáře překladu, je možné uvažovat o jiné strategii,²⁸ u krátkých vyjádření sloužících k podpoření koloritu jako zde je však samozřejmě nepřekládat.

1.3.3.2 Reálie

Autorka využívá pro kolorit také některých reálií afrických, a to kupříkladu z oblasti botanické (*mangovník*), oblasti odívání (*bubu*) nebo stavitelské (*afzéliové*

²⁶ Dánsko-český slovník Lingea. Dostupné z: lingea.cz [online]; Dánský výkladový slovník ORDNET. Dostupné z: ordnet.dk [online]. [cit. 3.1.2018]

²⁷ Mezinárodní encyklopedie uniformních insignií. [online] Dostupné z: <http://www.uniforminsignia.org> [cit. 3.1.2018]

²⁸ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný, 1998.

a bubingové dřevo). Tyto skutečnosti je nutno správně dohledat, nevyskytují se však ve vysoké frekvenci.

Příkladem reálie z francouzského prostředí, u níž nebyl překlad docela přímočarý, je zákusek *baba* (O: 14, P: 3). Ten u nás není příliš známý a nejčastěji je dle internetových stránek českých restaurací prezentován nejčastěji pod francouzským názvem *baba au rhum*. Volíme však překlad *bábovičky v rumu*: název zákusku tak působí mnohem přirozeněji, navíc v textu je použit vícekrát, má zásadnější úlohu (O: 21, P: 7), proto je výhodné, dá-li se přirozeně skloňovat.

Dalším zajímavým prostředím, u něhož bylo potřeba dohledávání reálií, je kuřárna *opia*, v níž Rose dále v románu pracuje. Protože je popisován proces přípravy *opia* ke kouření, bylo potřeba nastudovat si, jak probíhal, včetně některých vlastností, jež má látka v různých stádiích, například při nahřátí, a jak vypadaly nástroje sloužící k užívání. K tomu kromě odborných prací²⁹ posloužily i na internetu dostupné fotografie sběratelských souprav starých dýmek a dalšího příslušenství.

Také vojenské povolání Reného a jeho otce je dobarveno některými výrazy z této oblasti, které se objevují v jejich uvažování a vyjadřování. René například přirovnává Kristinu k *fregatě* a Trude k *vlajkové lodi* (O: 16, P: 4), jeho otec při klení sahá po expresivech ze stejné skupiny (*U dřevěné šavle*. (O: 15, P: 4). Detailnější dohledávání bylo však potřeba pouze u vojenských hodností ve francouzštině, protože hodnosti různých armád si neodpovídají vždy přesně.³⁰

Dohledávali jsme také kupříkladu český překlad věty ze Spinozovy *Etiky*,³¹ která je v textu parafrázována a přispívá k charakteristice Reného (O: 50, P: 20).

²⁹ KUČERA VCOVÁ, Jitka. *Analýza hladin morfinu v systémové cirkulaci při zneužívání přírodního opia a makoviny klienty kontaktních center v regionu Střední Morava*. Hradec Králové: Farmaceutická fakulta UK, 2008.

³⁰ Mezinárodní encyklopedie uniformních insignií [online]. Dostupné z: <http://www.uniforminsignia.org> [cit. 3.1.2018]

³¹ SPINOZA, Benedictus de. *Etika*. Přeložil Karel Hubka. Praha: Dybbuk, 2001. ISBN 80-903001-0-3. s. 99

1.3.3.3 Historizující jazyk

Výrazy označující staré reálie související s dobou děje románu, jak již bylo zmíněno výše, nejsou v textu příliš frekventované. Mezi oblastí zastoupené v románu nejvíce patří například terminologie starých oděvů:

... glisser hors du **corset** sous la **combinaison**, puis sous le taffetas de son **corsage**...

(O: 9)

... vyklouznou z **korzetu** pod **kombiné**, poté pod taftový **živůtek**... (P: 1)

Protože funkcí těchto výrazů je dodat kolorit, je dobré je zachovat – není to však nezbytné, jde-li o výraz, který je v češtině na rozdíl od francouzštiny mnohem odbornější, prakticky neznámý a dosti těžko dohledatelný. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli vynechat výraz *caraco*, který v dané větě má právě jen tuto archaizující funkci.

... Rose surveillait le décolleté de Zelada. Si l'un de ses seins lourds s'échappait du **caraco**, il revenait à Rose de le secourir. (O: 67–68)

... střežila Rose Zeladin výstřih. Když jeden z těžkých prsů vyklouzl, bylo na Rose, aby jej zachránila. (P: 29)

Podobně jsme postupovali v následujícím případě z další oblasti dobových výrazů: architektury. Zde došlo ke generalizaci:

... la cuisinière est dans la **souillarde**... (O: 20)

... kuchařka je v **komoře**... (P: 6)

Souillarde označuje místnost za kuchyní využívanou např. k umývání nádobí (od *souillarde* – baquet à lessive³²). Komora je výrazem částečně zobecňujícím (dle architektonického slovníku může jít nejen o místnost u kuchyně, ale také např. komoru na nářadí³³), v architektonických slovnících se nám však nepodařilo najít český výraz, který by takovéto „zadní kuchyni“ lépe odpovídal.

³² Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales.

[online]. Dostupné z: <http://www.cnrtl.fr/definition/souillarde> [cit. 3.1.2018]

³³ HANÁK a kol. *Česko-anglický architektonický a stavební slovník*. Plzeň: Fraus, 1998.

1.3.4 Humor

Jak píše Kufnerová,³⁴ při překládání prvků jazykové komiky se většinou dostává do konfliktu požadavek zachování sémantického obsahu textu a jeho jednotek s požadavkem zachování stylistického charakteru textu, těžko však lze stoprocentně vyhovět oběma. Jazyková komika totiž využívá potenciálních významových vztahů výrazů na základě podobnosti nebo společného rysu jejich formy. Stejně tak se v ní často operuje s přímými a přenesenými výrazy slova, v čemž mezi různými jazyky samozřejmě panuje málokdy přesný soulad. Kufnerová tedy vyvozuje, že slovní hříčky zpravidla lze překládat, ale překladatel obvykle musí zvolit kompromis: některé z hodnot fungujících v originálu trochu pozmění, aby byla funkčnost zachována i v překladu. Ukážeme si několik zajímavých případů z románu a jejich řešení.

1.3.5 Překlad metajazyka

Zajímavá situace v beletrii nastává, když postavy uvažují o jazyce. Na tomto prostředku je vystavěna část komiky románu. Jak Kufnerová³⁵ uvádí, na rozdíl od jiných typů textů samozřejmě nelze využít vnitřní vysvětlivky a jiné poznámky, které by zasahovaly do integrity textu a posouvaly jej k neadekvátní odbornosti.

Jazykové hříčky není samozřejmě vždy možné převést dokonale se všemi obsaženými významy. Tato situace nastala u doslovného využití významu jednotlivých složek francouzského kompozita **belle-mère**:

La terminologie opère parfois des miracles. S'il s'était dit, plus simplement : je ne m'occupe pas de la fiancée et j'entreprends la **belle-mère**, il aurait sans doute eu un mouvement de recul en voyant apparaître Mama Trude, qui n'était pas **belle** et très peu **maternelle**... (O: 16)

Terminologie někdy dokáže zázraky. Kdyby si byl jednodušeji řekl: nebudu se starat o snoubenku a zapracuju na **matince**, jistě by při prvním pohledu na budoucí tchyni, **mateřské** vlohy nápadně postrádající, raději honem vycouval... (P: 4)

³⁴ KUFNEROVÁ, Z., POLÁČKOVÁ, M., POVEJŠIL, J., SKOUMALOVÁ, Z., STRAKOVÁ, V. *Překládání a čeština*. Praha: FF UK, 1994.

³⁵ KUFNEROVÁ, Z., POLÁČKOVÁ, M., POVEJŠIL, J., SKOUMALOVÁ, Z., STRAKOVÁ, V. ref. 34

Zatímco význam *krásná* je v češtině potřeba vypustit, aby hříčka fungovala, o druhý význam nepřijdeme, nahradíme-li *tchyni* (raději než *matkou*) o něco expresivnější *matinkou*. Tato dodaná expresivita krom toho jistě není na škodu, jelikož jde ve smyslu situace: takového označení by mohl mladík použít z jisté přezíravosti („mám to v kapse“), a o to spíše by poté mohl být při pohledu na skutečnou Trude překvapen.

Velice zajímavým případem je hra s konotacemi slova *marmousette*. Jedná se o jednu ze situací, kdy se v textu uplatňuje metajazyková funkce, protože Rose nerozumí významu slova a vykládá si jej nejdřív chybně:

« Qu'est-ce qu'on boit, **Marmousette** ? » [...] Et qu'était-ce au juste qu'une marmousette ? Sans doute un genre de souris, un rongeur en tout cas. [...] Oui, voilà, je comprends, songea Rose. « Marmousette », c'est moi, c'est comme marmot, c'est gentil. (O: 59, 61–62)

„Co pijeme, **píd'alko**?“ [...] A co přesně je ta píd'alka? Nejspíš nějaký druh larvy, určitě nějaký hmyz. [...] Aha, vida, už to mám, uvědomila si Rose. „Píd'alka“, to jsem já, je to milé, jako žížalka. (P: 25, 26)

Zde jsme se snažili zachovat co nejvíce z významů: hovorové oslovení, mládí/drobnost oslovované, slovo, které může vzbuzovat při nepochopení nelibé konotace, výraz, který připomíná něco jiného, nejlépe zvíře. Vypuštěn byl při tom slovníkový význam slova *marmousette* (řídké, zastaralé označení pro dívku³⁶).

Ve stejném duchu se nese další hříčka založená na nepochopení hovorového významu slova *carafon*:

« Du lait, tu veux dire. Du vin ? Non mais ! Qu'est-ce que t'as dans le **carafon** ? »
Le carafon ? Où était-il ce fichu carafon ? Contenait-il du lait ? [...] Rose cherchait partout des yeux une carafe, une cruche, n'importe quel objet ou indice. (O: 59)

„Asi myslíš mlíko. Víno? To tak! Copak máš v té svojí **makovičce**?“
Makovičce? Kde ta zpropadená makovička má být? Je snad v ní mléko? [...] Rose všude očima hledala nějakou makovici nebo jinou podobnou rostlinu, jakoukoli věc, která by jí napověděla. (P: 25)

³⁶ Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales.
[online]. Dostupné z: <http://www.cnrtl.fr/definition/marmouset> [cit. 3.1.2018]

Pro zachování účinku je potřeba použít dvojsmyslný výraz označující 1) hovorově hlavu, 2) dutý předmět (aby mohl obsahovat tekutinu³⁷). I v češtině existují výrazy, které by mohly být v daném kontextu situačně vhodnější, protože stejně jako *carafon* označují nádobu či předmět určený k pojmání obsahu. Seznam těchto synonym uvádí práce *Hlava v českém jazykovém obrazu světa*³⁸: *škopek, kýbl, vědro, bedna*. Žádné z nich však není v kýženém významu v češtině dostatečně frekventované, případně stylisticky vhodné (*bedna*). Proto volíme častěji používaný a okamžitě pochopitelný výraz *makovička*, který požadavek „dutého předmětu“ splňuje a obsah tekutiny nevyklučuje.

V jednom případě nebylo možné zachovat integritu textu a iluzi čtení originálu docela.

Elle avait entendu des personnes au guichet de la PLM parler de la gare de **Lyon**, mais n'avait pas bien compris. Pour elle, un **lyon** était un **lion**. (O: 38, 39)

U okénka železniční společnosti slyšela lidi mluvit o nádraží **Lyonském**, ale dobře tomu nerozuměla. **Lyon** byl pro ni to samé co **lion, lev**. (P: 15)

Protože obě grafické varianty ve francouzštině homofonního [ljɔ̃], tedy název konkrétního pařížského nádraží i označení zvířete, o němž další věty pojednávají (Rose se vybaví lov na lvy, kterého se účastnila v Africe), jsou v textu nosné, ale v češtině nelze stejnou situaci zrekonstruovat, bylo v zájmu zachování hříčky a udržení návaznosti potřeba přidat vysvětlivku.

1.3.6 Překlad eufonie

Důležitou složkou textu je zvukomalebnost. Té je dosaženo například aliteracemi, či zvýšenou frekvencí určitých hlásek. Při popisu odpudivého vzhledu Trude mají návrh *r*:

Le côté droit s'enrage : sourcil en accent circonflexe, pommette saillante, narine retroussée, bouche tordue par un sourire qui pourrait précéder un hurlement, ou lui succéder. (O: 18)

³⁷ Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales.

[online]. Dostupné z: <http://www.cnrtl.fr/definition/carafon> [cit. 3.1.2018]

³⁸ ČÍŽKOVÁ, Klára. *Hlava v českém jazykovém obrazu světa* (diplomová práce). Praha: FF UK, 2015.

V překladu využíváme hlásky *r* a *ř*, které obě také v češtině mohou sloužit k vyjádření podobného významu:

Pravá strana zuří: zašpičatělé obočí, trčící lícní kost, ohnuté chřípí, ústa zkroucená do úsměvu, kterému by mohlo předcházet nebo po něm následovat zařvání. (P: 5)

Zachováváme také aliterace, pokud je to možné (nebo je kompenzujeme na jiných místech):

La perspective d'une mort prochaine n'a aucun poids. (O: 12)

Perspektiva bezprostřední smrti pranic neznamená. (P: 2)

1.3.7 Překlad poezie

I při práci na prozaickém díle se překladatel může setkat s poezií. V kapitole o kuřárně opia si Rose bezděky přeřikává báseň. Podařilo se nám dohledat, že se jedná o verše starověkého řeckého básníka Meleagra z Gadar ve francouzském překladu.

*Je voulais fuir Éros, mais cet horrible enfant / Réussit, dans les braises, à faire naître
l'ardent / Maignolet, c'est un fait, il parvint toutefois / À trouver mon repaire et s'invita
chez moi... [...]*

*Pour jeter en mon cœur le feu que l'annulaire / Fit jaillir par sa main pour dévorer ma
chair / Un incendie terrible, piqué au bout d'un doigt / Plus vif qu'un flambeau, a eu
raison de moi. (O: 158)*

Báseň podtrhuje zatemnění mysli, jež Rose postihlo. Snad může její podvědomí takto vyjadřovat ztrátu manžela, zároveň však verše na čtenáře působí ironicky, protože Rose je opakem vášnivé dívky. Překladatel by měl zachovat tuto ironii, kterou podtrhuje i laškovnost veršů, zatímco recitující postava má v dané situaci k žertování daleko.

*Před triky Amorka na útěk jsem se dal / přece však z uhlíků plamének vykřesal / chlapeček
pohublý přesto dokázal hned / mou skrýš si najít a už se v ní zabydlet [...]*

*Aby skrz prsteník do srdce oheň vnik / vzplanout mě celého nechal ten daremník / příšerný
požár co v prstu se probudil / pochodní plamene mě zcela zachvátil. (P: 30)*

Český překlad básně, alespoň pokud je nám známo, neexistuje, zvolili jsme tedy překlad vlastní. Pokusili jsme se zachovat veršovou formu alexandrinu (v dané situaci, kdy málo známá báseň funguje v textu anonymně a vytrženě z kontextu sbírky, by však zřejmě nebyl špatným řešením ani překlad přesnou formu

nedodržující; navíc se jedná o překlad z druhé ruky a neznáme originál – což však zde není takovým problémem, jako kdybychom báseň překládali v jiném kontextu. Zde uplatňujeme Levého³⁹ minimaxovou strategii: důležité je udržet sémantiku a dle našeho názoru také rým, který lépe souhlasí se situací v příběhu a podporuje myšlenku, že si Rose „básničku“ mechanicky recituje.

1.4 Metoda překladu

Při překladu úryvku románu *Ce cœur changeant* jsme se v souladu s jeho důležitými rysy popsanými výše drželi několika základních strategií. Byť se jedná o historický román, tato dobovost je spíše naznačena a historické kulisy nejsou primárním stavebním prvkem díla. Není proto nutné, aby byl překladatel znalcem daného období, nemusí je podrobně studovat, stačí, aby se orientoval dějinách zběžně a vyznal se v konkrétních událostech v díle tematizovaných. Stejně tak funkci koloritu plní výrazy v dánštině a angličtině a africké a dánské realie, jejichž výskyt je však řídký, nepředstavují tedy pro překladatele velkou zátěž.

Nejdůležitější rysy románu, které vyžadují speciální překladatelovu pozornost, spočívají v zajímavém rozporu fabule a syžetu kvůli střídání a prolínání rozličných časových rovin tak, jak se postavy rozpomínají na různé události, dále v práci se syntaxí souznící s dějem a charakteristikami postav, v libozvučnosti textu dosažené různými ozdobami, v lehké ironii a komice, jež jsou pro Agnès Desartheovou typické.

V první řadě musí překladu předcházet důkladná analýza spojená s pochopením všech dějových linek a souvislostí a odlišením různých prolínajících se promluv. Dále je důležité zachovat syntaktické zvláštnosti některých částí textu, které jsou pro Desartheovou důležitým stylistickým prvkem, na nějž se váže charakteristika postav, je propojen s dějem. Je třeba uplatnit jistou dávku tvořivosti, aby překladatel převedl komično v románu s pokud možno ekvivalentním účinkem, a dodržet také

³⁹ LEVÝ, Jiří. ref. 28

barvitost textu prostřednictvím zachování či kompenzace ozdob, jako jsou aliterace a rytmus.

2. Cesta francouzského románu k českému čtenáři

V následující doplňující části diplomové práce je naším záměrem přiblížit, jak v České republice probíhá cesta, kterou vykoná francouzský román, než se v českém překladu dostane ke čtenáři. První oddíl se zabývá popisem tohoto procesu teoreticky, následně je stručně zaznamenáno, jak probíhal pokus o vydání románu překládaného v rámci této práce.

Původním cílem bylo případně zachytit reálný proces vydání románu *Ce cœur changeant* iniciovaný překladatelem prostřednictvím případové studie mapující cestu románu od francouzského originálu až k českému čtenáři. Protože však na nabídku překladu žádný z vybraných nakladatelů neodpověděl kladně (jak bude popsáno dále), zvolili jsme kromě popisu této reálné situace, který sice podává zprávu o konkrétním případě, avšak nezkoumá jej podrobně, do hloubky, a nemá tedy nakonec ambice tvořit skutečnou případovou studii,⁴⁰ doplnění o teoretický nástin různých možností, jak taková cesta může vypadat. Ten jsme vyhodnotili jako hodnotnější z hlediska cíle informovat začínající překladatele o některých specifikách českého knižního trhu. V této teoretické „osnově“ se zdaleka nevěnujeme popisu všech aspektů vydávání francouzských literárních děl (proces už popsala Šotolová⁴¹) – naším záměrem je spíše z pohledu začínajícího překladatele shrnout na jednom místě pro něj užitečné informace a doplnit je o několik detailů z rozhovorů s nakladateli, které teoretické informace obohacují o reálné profesní zkušenosti z poslední doby. Rozhovory poskytli Jakub Sedláček (šéfredaktor nakladatelství Paseka), Petr Himmel (šéfredaktor nakladatelství Garamond) a Jindřich Jůzl (šéfredaktor nakladatelství Odeon) – zahrnuti jsou tedy zkušenosti z nakladatelství různé velikosti (malé až středně velké nakladatelství Garamond vydává asi 25 titulů ročně, středně velká Paseka asi 70 titulů ročně, velký nakladatelský dům Odeon, který patří od roku 1999 pod nakladatelský koncern

⁴⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2. s. 104

⁴¹ ŠOTOLOVÁ, Jovanka. *Překlad literárního díla z francouzštiny do češtiny po roce 1989. Specifika a úskalí překladu, sociokulturní parametry*. Disertační práce. Univerzita Karlova, 2015.

Euromedia Group, vydal mezi lety 2000–2013 přibližně 450 publikací⁴²). Jednalo se o rozhovory polostrukturované,⁴³ které proběhly v Praze ve dnech 20. 11. a 11. 12. 2017 a byly se souhlasem dotazovaných nahrávány. Jejich stylisticky upravené prepisy jsou (také po souhlasu) součástí neveřejných příloh diplomové práce (Příloha 3.).

2.1 Osnova cesty francouzského titulu k českému vydání

Dotazovaní nakladatelé se svorně vyjadřují v tom smyslu, že překlady francouzské beletrie tvoří jen malou část celku u nás vydávané překladové literatury. Šéfredaktor Odeonu Jindřich Jůzl má například pocit, že u nás obecně panuje dojem, že francouzské knihy jsou špatně prodejné a (až na pár nejslavnějších autorů) na českém trhu nezaujmu. To je však podle něj obecně problém s každým novým jménem, které se uvádí na český trh, a on sám hovoří o docela dobrých zkušenostech i s autory, kteří v danou chvíli nebyli nijak známí, a jejich knihy měly přesto úspěch. Šéfredaktor nakladatelství Garamond (jež se původně zaměřovalo přednostně na francouzskou literaturu⁴⁴) Petr Himmel se domnívá, že situace na francouzském trhu v současnosti nenabízí velké množství děl s potenciálem světového ohlasu (jako jediného současného francouzského autora, jemuž se podařilo skutečně proniknout ve velkém i na anglofonní trh a další světové trhy, jmenuje Michela Houellebecqa) a že vzhledem k tomuto faktu vychází v České republice překladů francouzské beletrie ještě poměrně velké množství. Šéfredaktor Paseky Jakub Sedláček obraz obecné situace na českém trhu překladové beletrie přirovnává k výrazně rozevřeným nůžkám mezi pár bestselleristy, kteří zabírají obrovské procento všech překladových titulů (například Dan Brown či skandinávští autoři detektivek), a ostatními autory. Pojďme se tedy podívat na to, jak v takových podmínkách cesta francouzského titulu k českému vydání vypadá, jaké jsou její fáze a jaké možnosti podpory ji alespoň částečně usnadňují.

⁴² HALADA, Jan: *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006*. Libri: Praha, 2007; Slovník české literatury [online] <http://www.slovníkceskeliteratury.cz>; dále internetové stránky nakladatelů.

⁴³ HENDL, Jan. ref. 40, s. 164

⁴⁴ ŠOTOLOVÁ, Jovanka. ref. 41

2.1.1 Výběr díla

Cesta francouzského románu na český knižní trh začíná výběrem díla. Vyhledávat a přinášet do nakladatelství nové tituly má obecně na starosti redakce, ovšem prakticky se zejména řada menších nakladatelství samozřejmě opírá i o invenci dalších pracovníků, interních i externích.⁴⁵ Jak píše Šotolová,⁴⁶ velký podíl na těchto rozhodnutích mají často překladatelé, kteří často knihu (autora) objeví a prosadí, nebo fungují alespoň jako poradci (lektorováním, přímlovou atd.).

Můžeme tedy shrnout nejrůznější způsoby, jak k výběru díla většinou dochází: nakladatel vybere knihu sám (u frankofonní produkce jde však o situaci spíše výjimečnou, protože francouzskou literární scénu aktivně sleduje jen zlomek českých nakladatelů); nakladatel odpoví na nabídku francouzského nakladatelství (zejména pokud již spolupracovali na vydání nějakého titulu dříve); knihu nakladateli doporučí literární agent; nakladatel rozhodne na základě lektorského posudku (často z okruhu stálých spolupracovníků); kniha je vybrána na doporučení překladatele (nejčastěji stálého spolupracovníka nakladatele či překladatele známého jména); knihu doporučí někdo zvenčí (např. začínajícího překladatele či jiné osoby, která má přání vydat „soukromý“ objev).⁴⁷

Na postup při výběru francouzských titulů jsme se dotazovali i vybraných nakladatelů. Petr Himmel z Garamondu si podle vlastních slov z většiny sestavuje ediční plán sám, byť se rozhodně nebrání podnětům zvenčí, připadají-li mu nosné. Tak je tomu například u aktuálně vydaného titulu Frédérica Beigbedera *Oona & Salinger*.⁴⁸ Neznámá překladatelka přišla původně s jiným titulem stejného autora, nakladatel se nakonec rozhodl pro tuto knihu. Kladně se k návrhům titulů zvenčí stavějí i Jindřich Jůzl z Odeonu a Jakub Sedláček z Paseky. V Pasece například poslední vydávané francouzské dílo *Skoncovat s Eddym B.*⁴⁹ sama objevila a nabídla překladatelka Sára Vybíralová.

⁴⁵ PISTORIUS, Vladimír. *Jak se dělá kniha*. 3. doplněné a přepracované vydání. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2011.

⁴⁶ ŠOTOLOVÁ, Jovanka. ref. 41, s. 60

⁴⁷ ŠOTOLOVÁ, Jovanka. ref. 41, s. 60

⁴⁸ BEIGBEDER, Frédéric. *Oona & Salinger*. Praha: Garamond, 2017.

⁴⁹ LOUIS, Édouard. *Skoncovat s Eddym B.* Praha: Paseka, vyjde v r. 2018.

Je však nutno poznamenat, že i když se této strategii nakladatelé nebrání, je velmi okrajová už proto, jak nízký je celkový počet titulů z francouzštiny překládaných. Petr Himmel se například domnívá, že český čtenář dnes málo sáhne po klasickém francouzském románu a nakladatelský úspěch v oblasti francouzské literatury spočívá spíše v knihách jiného typu: čtenáře u nás podle něj zajímají tituly, které souvisejí buď s aktuální politickou situací (například s tematikou boje s Islámským státem), nebo s českým prostředím, jako tomu bylo u knihy Laurenta Bineta *HHhH*,⁵⁰ případně po knize, která je cizincem psána o Francii (*Paříž pro pokročilé*,⁵¹ *Kruté příběhy sladké Francie*⁵²).

Kromě toho využívají vesměs nakladatelé i další zmíněné cesty: spolupráci se zahraničními nakladateli, kontakt s agenty, navštěvují zahraniční veletrhy a jsou v kontaktu s romanisty. Důležité pro orientaci mezi možnými tituly k vydání je francouzské podzimní udílení cen.

2.1.2 Autorská práva

Zaujme-li nakladatelství francouzský titul a rozhodne se vydat překlad, dalším nutným krokem je koupě autorských práv. Je potřeba zjistit, kdo je nositelem práv, případně kdo jej zastupuje – zatímco například ve Spojených státech je pro autora prakticky nezbytné nechat se zastupovat literárním agentem, ve Francii tato praxe není příliš častá, využívají ji jen někteří, zejména úspěšnější spisovatelé. (Pro srovnání – v České republice také fungují například agentury Dilia či Aurapont, ale četní spisovatelé se o smlouvy a honoráře starají sami).⁵³

Hned na začátku padne zásadní otázka: jestli jsou práva pro Česko volná. Mohlo se totiž stát, že knihu si dříve vyhlédl nějaký jiný nakladatel a už na ní pracuje. Jestliže jsou práva volná, začíná více či méně dlouhé vyjednávání o výši zálohy, o procentuálních doplatecích z prodaných knih, o nákladu, kolik minimálně musí stát

⁵⁰ BINET, Laurent. *HHhH*. Praha: Argo, 2010.

⁵¹ FIALOVÁ, Hana. *Paříž pro pokročilé*. Praha: Garamond, 2017.

⁵² KAŠPAR, Zbyněk. *Kruté příběhy sladké Francie*. Praha: Garamond, 2017.

⁵³ ŠOTOLOVÁ, Jovanka. ref. 41, s. 60

e-book, jak je nakladatel povinen ochraňovat autorova práva na našem území a o celé řadě dalších věcí.⁵⁴

Dokumentem, který vztahy mezi nakladatelem a držitelem práv ošetřuje, je licenční smlouva. Jak říká Jakub Sedláček, jde o právní dokumenty s mezinárodní platností, a proto obsahují ustanovení, které stanovuje, podle právního řádu jaké země se smlouva řídí a v jaké zemi je třeba se obrátit na soud, pokud dojde mezi smluvními stranami ke sporu.

Cena práv se skládá z pevné zálohy, ve smlouvě je dále zakotven nárok majitele práv na procenta z prodeje titulu – podle Jakuba Sedláčka to bývá zhruba 7–8 % z prodejní ceny bez DPH. Cena zálohy se podle jeho slov u francouzských autorů pohybuje okolo 1000 €, někdy i 2000 € a více (vyšší je samozřejmě u bestsellerů).

Na rozdíl od toho, co popisuje ještě Pistorius,⁵⁵ už dnes podle výpovědi nakladatelů není problém zjistit, kdo práva na daný titul vlastní, a jednání o nich není zdlouhavé. Problematická situace může nastat tehdy, když má o konkrétní titul zájem více nakladatelských subjektů zároveň. Takové případy se řeší aukcemi, které jsou anonymní, jednotlivé strany tedy nevědí, s kým soupeří. Fungují prostřednictvím e-mailů a postupně se zvyšuje hodnota zálohy.

Roli při zvažování, zda se vydání románu vyplatí, u nakladatelů hraje také například jeho délka, od níž se odvíjí cena překladu, u kratších děl může být proto snazší zaplatit dražší práva a naopak.

2.1.3 Finanční podpora vydávání překladů z francouzštiny

Knižní trh je oproti jiným trhům specifický; je považován za významný pro kulturní rozvoj státu. V řadě zemí se mu proto dostává různých druhů podpory – nejrozšířenější jsou daňové úlevy (zpravidla nulová nebo snížená DPH, ve Francii je to 5,5 % vs. 20 % standardní DPH, v ČR 10 % oproti standardním 21 %), uplatňování tzv. pevných cen knih (titul musí být prodáván všude za stejnou cenu), programy na podporu knihoven a čtenářských návyků nebo přímá podpora na vydávání malonákladových, avšak významných knih. Některé státy podporují tímto

⁵⁴ Dominoknihy. *Jak vzniká kniha: Autorská práva*. [online]. Dostupné z: <https://www.dominoknihy.cz/novinky/jak-vznika-kniha-1-autorska-prava> [cit. 3.1.2018]

⁵⁵ PISTORIUS, Vladimír. ref. 45, s. 135

způsobem vydávání překladů vlastních autorů v zahraničí – Francie mezi tyto země patří a od roku 2010 podporuje v omezené míře překládání vlastní literatury do cizích jazyků i Česká republika.⁵⁶

O finanční podporu při vydávání francouzských titulů je možné žádat několik institucí.

Program podpory pro překladatele, jehož cílem je podpořit překlad a šíření francouzských děl do cizích zemí, poskytuje francouzské **Centre national du livre** (instituce francouzského ministerstva kultury, jejímž úkolem je podpora všech částí vydavatelského řetězce, četby, a především vzniku a vydávání hodnotných literárních děl). Žádost o podporu podává nakladatel, může žádat maximálně třikrát ročně celkově u 10 titulů (třikrát ročně se schází komise). Výše udělené podpory může dosahovat od 30 do 60 % z ceny překladu.⁵⁷

Finanční podporu nakladatelům, kteří chtějí publikovat české překlady děl francouzských autorů, poskytuje od roku 1993 také ministerstvo zahraničních věcí Francie prostřednictvím Francouzského velvyslanectví v České republice, respektive Francouzského institutu v Praze a jeho **Programu F. X. Šaldy**. Za svou existenci podpořil tento program vydání více než 300 překladů děl beletristických i odborných. Podporu nabízí program ve formě místní dotace, úhrady autorských práv, případně kombinace těchto možností. Výše dotace není předem pevně stanovena, závisí na celkovém rozpočtu k dispozici pro daný rok. Ročně Francouzský institut tímto způsobem podpoří 10–15 projektů (především knih autorů 20. století, publikací z oblasti humanitních a společenských věd, avšak program je otevřen pro všechny žánry).⁵⁸

Nakladatelé dále mohou získat podporu z **Nadace Český literární fond**, který mimo pomoci původní české literatuře poskytuje granty také na překladové

⁵⁶ PISTORIUS, Vladimír. ref. 45, s. 12

⁵⁷ Centre national du livre. *Aide aux auteurs et aux traducteurs*. [online]. Dostupné z: <http://www.centrenationaldulivre.fr/fr/auteur-traducteur/presentation/> [cit. 3.1.2018]

⁵⁸ Francouzský institut v Praze. *Program F. X. Šalda*. [online]. Dostupné z: <http://spoluprace.ifp.cz/cz/program-f-x-salda> [cit. 3.1.2018]

projekty,⁵⁹ nebo od českého **Ministerstva kultury**, jež podporuje překlady české literatury do zahraničí i vydávání překladové literatury u nás (víceleté projekty).⁶⁰

Také Evropská unie v rámci projektu **Kreativní Evropa Kultura 2014-2020** pomáhá překladu a propagaci krásné literatury. Evropští nakladatelé mohou žádat o podporu z Evropské unie na překlad tzv. balíčku až do výše 10 beletristických děl z a do evropských jazyků včetně propagace překládaných děl. Prioritou podpory je také zvýšit povědomí o překladatelích. Z tohoto důvodu jsou nakladatelé povinni uvádět v každé přeložené knize životopis překladatele.⁶¹

Na dotaz, zda o subvence při vydávání francouzských překladů žádají, všichni nakladatelé odpověděli kladně. O podporu žádají tehdy, připadá-li jim, že má dílo šanci uspět – ne tedy u všech románů překládaných z francouzštiny. Například Odeon nežádá o granty při vydávání Michela Houellebecqa, protože se jedná o autora s vysokou prodejností. Jak říká Petr Himmel, v posledních letech při dotačních řízeních uspěje méně titulů než dříve, a Garamond tak například překvapilo, že dotaci nezískal román *Bezstarostnost* Karine Tuilové, u něhož ji očekával.

2.1.4 Shrnutí dalšího postupu

Co se týče spolupráce překladatele s redaktorem, je podle nakladatelů potřeba, aby si tito spolu vyhovovali, nakladatel se tedy snaží najít dobrou kombinaci spolupracovníků. Jedná-li se o nového překladatele, je spolupráce od začátku intenzivnější a překladatel zprvu svou práci představuje ukázkami.

Přeložená kniha dále prochází fázemi grafické úpravy, tisku a distribuce do knihkupectví – všechny fáze podrobně popisuje Pistorius.⁶²

Komerční úspěch titulu závisí do velké míry na propagaci, nakladatelé jí tedy chtě nechtě musejí věnovat dost velké úsilí. Jak říká Jakub Sedláček, když odvede svou

⁵⁹ Nadace Český literární fond. *Oblasti podpor*. [online]. Dostupné z: <https://nclf.cz/oblasti-podpor/> [cit. 3.1.2018]

⁶⁰ Ministerstvo kultury ČR. *Literatura a knihovny*. [online]. Dostupné z: <https://www.mkr.cz/literatura-a-knihovny-1123.html> [cit. 3.1.2018]

⁶¹ Kancelář Kreativní Evropa – Kultura. [online]. Dostupné z: <http://www.programculture.cz> [cit. 3.1.2018]

⁶² PISTORIUS, Vladimír. ref. 45

práci tiskárna, začíná další etapa nakladatelovy práce. Tato fáze může zahrnovat například spolupráci s literárními kritiky, rozesílání knih do redakcí literárních magazínů, kulturních rubrik velkých médií, do rozhlasu či kupříkladu (u největších nakladatelství, která si to mohou dovolit) nákup reklamních ploch v metru. Kromě těchto tradičních postupů pořádá například Garamond také soutěže na literárních webech nebo spolupracuje s „booktoubery“, čtenáři-laiky hodnotícími knihy na internetovém kanálu Youtube. Internet a sociální sítě nakladatelé dnes obecně hodnotí jako naprosto zásadní propagační prostředek, který, pokud se využívá správně, může mít větší dosah než tradiční placená reklama. Paseka obvykle vydá zároveň s novým titulem tiskovou zprávu, kterou rozešle do velmi širokého okruhu mediálních spolupracovníků. U některých děl se podaří zprostředkovat také setkání s autorem či další propagační akce. Jakub Sedláček má v poslední době dobrou zkušenost například s přednáškami Josefa Schovance, mladého francouzského autora českého původu, který v knihách zpracovává svůj život s autismem. Na úspěchu těchto akcí se podílí skvělé rétorické schopnosti spisovatele a do jisté míry také fakt, že mluví česky, není tedy potřeba tlumočení a setkání s ním je bezprostřednější.

2.2 Román *Ce cœur changeant* a komunikace s nakladateli

2.2.1 Výběr románu

Román *Ce cœur changeant* Agnès Desartheové byl zvolen v rámci předmětu Nakladatelská teorie a praxe v roce 2015 coby jedna z nově vydaných francouzských knih, jež by mohly zaujmout české nakladatele. Výstupem předmětu bylo vytvoření katalogu ukázek překladů, doplněných o informace o jednotlivých titulech a jejich autorech, k (případnému) nabídnutí nakladatelům. Pro diplomovou práci jsme román zvolili, protože bylo naším záměrem pracovat s dílem, jež bude zároveň kvalitní a stylisticky zajímavé, nepůjde ovšem o text pro začínajícího překladatele, který ještě nemá s literárním překladem dostatek zkušeností, nezvládnutelný. Kniha Agnès Desartheové se nám v tomto ohledu jevila jako vhodná, protože se jedná o tematicky i stylisticky zajímavé dílo oceněné

francouzskou kritikou, ale přitom není vysoce náročným textem či novátorským experimentem.

Překlad probíhal s připomínkami vedoucí práce Jovanky Šotolové.

2.2.2 Výběr vhodných nakladatelství a komunikace s nakladateli

S nabídkou ukázky překladu románu jsme se rozhodli oslovit nakladatele pravidelně se zabývající vydáváním francouzských překladů. Zprv jsme do tohoto seznamu zařadili nakladatelské subjekty, které jsou v tomto ohledu nejaktivnější dlouhodobě (21 a více vydaných překladů z francouzštiny v letech 1990–2013 podle studie Šotolové⁶³), kromě nakladatelů zaniklých (Ivo Železný), takových, kteří v posledních letech nevydali žádný francouzský titul (Najáda) nebo těch, kteří se věnují pravidelně pouze jednomu autorovi (Beta-Dobrovský: J. Verne). Dále jsme podle dat Národní knihovny ČR⁶⁴ zjišťovali, zda v tomto směru v poslední době nejsou dosti aktivní nějaká další nakladatelství, vyhledávali jsme podle kritéria alespoň 10 překladů beletrie z francouzštiny vydaných od roku 2010 do současnosti, a seznam jsme tak doplnili o ještě několik subjektů.

Ve výsledku bylo osloveno 20 nakladatelů: Alpress, Mladá fronta, Garamond, Knižní klub, Vyšehrad, Motto, Argo, Dauphin, Volvox Globator, Albatros, Odeon, Jota, Paseka, Academia, BB Art, Host, Fra, XYZ, Plus, Rubato.

Nakladatelům (kromě Garamonu, Paseky a Odeonu oslovených ústně) byly v listopadu 2017 rozeslány e-maily s nabídkou překladu románu, jeho stručnou charakteristikou a dvěma ukázkami překladu (celou 1. kapitolou a kratší ukázkou z pokročilejší části knihy). Zareagovalo 9 nakladatelů (počítáme-li i ústní reakce v Garamonu, Pasece a Odeonu), všechny odpovědi byly záporné (přestože někteří hovoří o možné spolupráci v budoucnu na jiném titulu). E-mailová komunikace je součástí neveřejných příloh práce (Příloha 4.).

⁶³ ŠOTOLOVÁ, Jovanka. ref. 41

⁶⁴ Národní knihovna ČR [online]. Dostupné z: <http://aleph.nkp.cz> [cit. 3.1.2018].

Závěr

Stěžejním cílem diplomové práce bylo představit překlad části francouzského beletristického díla, románu *Ce cœur changeant* současné autorky Agnès Desartheové. Nejdelší část práce tedy tvoří překlad první kapitoly, části druhé kapitoly a krátkého úryvku z pokročilejší části díla, který byl zvolen jako druhá ukázka pro nakladatele. Dále měla práce za úkol zasadit dílo do kontextu, poskytnout informace o jeho autorce a jejím stylu, určit místo románu v rámci francouzské literatury, podat charakteristiku jeho stylistických a obsahových rysů, ukázat hlavní překladatelské problémy, jejich zvolená řešení a shrnout použité překladatelské metody. Jak vyplynulo z analýzy textu, zásadní bylo zachovat některé syntaktické zvláštnosti textu, jež souvisejí s jeho obsahem a charakterizací postav, uplatnit jistou dávku tvořivosti při převodu prvků s komickou funkcí, zajistit, aby překlad působil na čtenáře podobně poeticky jako originál převedením prostředků, jako jsou aliterace či rytmus.

Dalším úkolem práce bylo doplnit překlad části románu o popis toho, jak probíhá cesta překladu francouzského beletristického díla (zvoleného začínajícím překladatelem) k českému čtenáři, ať už zaznamenáním reálného vydání *Ce cœur changeant* prostřednictvím případové studie, nebo alespoň teoretickým nástinem tohoto procesu. Jelikož se žádný z oslovených 20 nakladatelů dílo vydat nerozhodl, využili jsme druhou variantu. Na základě existující literatury a informací z rozhovorů s šéfredaktory tří českých nakladatelství jsme podrobněji charakterizovali ty části procesu, které jsou z našeho pohledu nejzajímavější pro začínajícího překladatele, ať už proto, že se jich přímo účastní (spolupráce překladatele s redaktorem, potenciálně výběr díla), nebo proto, že si jejich prostřednictvím může udělat lepší představu o fungování některých aspektů knižního trhu. V závěru jsme stručně popsali také výběr nakladatelů pro román *Ce cœur changeant* a komunikaci s nimi. Přestože k vydání románu nedošlo, tento projekt byl velmi zajímavou zkušeností práce s literárním textem a skvělou možností nahlédnout do nakladatelského prostředí. Jelikož objem beletrie překládané z francouzštiny se v České republice nemůže rovnat kupříkladu množství překladové literatury z anglofonních oblastí, i šance začínajících překladatelů prosadit francouzské dílo, které si zvolili, je nižší – i když, jak ukazují

vyjádření nakladatelů, to není nemožné. Ze zkušeností nakladatelů vyplývá, že českého čtenáře mohou zaujmout například díla, která se týkají současné politické situace či souvisejí s českým prostředím. Dle našeho názoru má však samozřejmě cenu pokusit se prosadit vydání hodnotného díla jakéhokoli tématu a snažit se případně vyrovnat malou ekonomickou výhodnost projektu prostřednictvím subvencí, které jsou k tomu určeny.

Doufáme, že informace, jež tato práce podává, mohou posloužit začínajícím překladatelům krásné literatury, aby si udělali o něco konkrétnější představu o praktickém fungování vydavatelského procesu v případě překladů z francouzštiny.

Bibliografie

Primární zdroje

DESARTHE, Agnès. *Ce cœur changeant*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 2015. ISBN 978-2-8236-0199-2.

Sekundární zdroje

BRAUDEAU, M., MABIN, Y. *Le roman français contemporain*.

[Paris]: Ministère des Affaires étrangères, [2002]. ISBN 978-2911127939.

ČÍŽKOVÁ, Klára. *Hlava v českém jazykovém obrazu světa* (diplomová práce).

Praha: FF UK, 2015.

DESARTHE, Agnès. *Quelques minutes du bonheur absolu*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 1993. ISBN 978-2020263719.

DESARTHE, Agnès. *Un secret sans importance*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 1996. ISBN 978-2020315593.

DESARTHE, Agnès. *Cinq photos de ma femme*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 1998. ISBN 978-2020395649.

DESARTHE, Agnès. *Les bonnes intentions*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 2000. ISBN 978-2020512268.

DESARTHE, Agnès. *Nedůležitá tajemství*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1100-5.

DESARTHE, Agnès. *Mangez-moi*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 2006. ISBN 978-2757805183.

DESARTHE, Agnès. *Le Remplaçant*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 2009. ISBN 978-2879296449.

DESARTHE, Agnès. *Dans la nuit brune*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 2010. ISBN 978-2757824696.

DESARTHE, Agnès. *Une partie de chasse*. [Paris]: Éditions de l'Olivier, 2012. ISBN 978-2879299983.

- GUICHARD, T., JÉRUSALEM, CH., MONGO-MBOUSSA, B., PERAS, D., RABATÉ, D. *Le roman français contemporain*. Culturesfrance, 2007. ISBN 978-2354760021.
- HALADA, Jan: *Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006*. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-165-3.
- HANÁK a kol. *Česko-anglický architektonický a stavební slovník*. Plzeň: Fraus, 1998. ISBN 80-7238-025-7.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- JORDAN, Shirley Ann. *Contemporary French Women's Writing*. Bern: Peter Lang AG, 2004. ISBN3-03910-315-6.
- KUČERA VCOVÁ, Jitka. *Analýza hladin morfinu v systémové cirkulaci při zneužívání přírodního opia a makoviny klienty kontaktních center v regionu Střední Morava*. Hradec Králové: Farmaceutická fakulta UK, 2008.
- KUFNEROVÁ, Z., POLÁČKOVÁ, M., POVEJŠIL, J., SKOUMALOVÁ, Z., STRAKOVÁ, V. *Překládání a čeština*. Praha: FF UK, 1994. ISBN 80-85787-14-8.
- KYBALOVÁ, Ludmila. *Dějiny odívání: doba turnýry a secese*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-148-4.
- LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Ivo Železný, 1998. ISBN 978-80-87561-15-7.
- MÉLÉAGRE. *Le Miel et le vin*. [Genève]: Arbre d'Or, 2003.
- NORD, C. *Text Analysis in Translation: Theory Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Amsterdam-New York: Rodopi, 2005. ISBN 90-5183-311-3.
- PISTORIUS, Vladimír. *Jak se dělá kniha*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2011. ISBN 978-80-87053-50-8.
- RYE, G., WORTON, M. *Women's writing in contemporary France: New writers, new literatures in the 1990s*. Manchester: Manchester University Press, 2013. ISBN 978-0719062278.
- SPINOZA, Benedictus de. *Etika*. Přeložil Karel Hubka. Praha: Dybbuk, 2001. ISBN 80-903001-0-3. s. 99
- ŠIMEČEK, Z., TRÁVNÍČEK, J. *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2404-6.

- ŠMRHA, J. *André Lefevere a jeho manipulační škola*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, 2013.
- ŠOTOLOVÁ, Jovanka. *Sur le point-virgule et autres détails éphémères*. In: Études romanes de Brno. 2013, roč. 34, č. 1, s. [27]–40
- ŠOTOLOVÁ, Jovanka. *Překlad literárního díla z francouzštiny do češtiny po roce 1989. Specifika a úskali překladu, sociokulturní parametry*. Disertační práce. Univerzita Karlova, 2015.
- VIART, D., VERCIER, B. *La littérature française au présent*. Paris: Bordas, 2008. ISBN 978-2047309476.

Internetové zdroje

- A. S. Le Monde des livres. *L'Olivier, dix ans et des poussières*. lemonde.fr. [online]. 7. 6. 2001. Dostupné z: http://www.lemonde.fr/archives/article/2001/06/07/l-olivier-dix-ans-et-des-poussieres_194299_1819218.html#fC3GrBEMLIeOrUcc.99 [cit. 3.1.2018]
- BIANCIOTTI, Hector. *Les mots secrets des êtres*. In: lemonde.fr. [online]. 23. 2. 1996. Dostupné z: http://www.lemonde.fr/archives/article/1996/02/23/les-mots-secrets-des-etres_3700373_1819218.html#zolOA6A2pjUaJbW2.99 [cit. 3.1.2018]
- BOUCHY, Florence. *Agnès Desarthe au plaisir du romanesque*. In: lemonde.fr. [online]. 19. 8. 2015. Dostupné z: http://www.lemonde.fr/livres/article/2015/08/19/agnes-desarthe-au-plaisir-du-romanesque_4730315_3260.html#iuuQoDpPJYOKltQM.99 [cit. 3.1.2018]
- Centre national du livre. *Aide aux auteurs et aux traducteurs*. [online]. Dostupné z: <http://www.centrenationaldulivre.fr/fr/auteur-traducteur/presentation/> [cit. 3.1.2018]
- Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales. [online]. Dostupné z: <http://www.cnrtl.fr/> [cit. 3.1.2018]
- Dánsko-český slovník Lingea. Dostupné z: lingea.cz [online] [cit. 3.1.2018]
- Dánský výkladový slovník ORDNET. Dostupné z: ordnet.dk [online]. [cit. 3.1.2018]
- Dominoknihy. *Jak vzniká kniha: Autorská práva*. [online]. Dostupné z: <https://www.dominoknihy.cz/novinky/jak-vznika-kniha-1-autorska-prava> [cit. 3.1.2018]

Francouzský institut v Praze. *Program F. X. Šalda*. [online]. Dostupné z: <http://spoluprace.ifp.cz/cz/program-f-x-salda> [cit. 3.1.2018]

HOUOT, Laurence. „*Ce cœur changeant*“ : Roman „*en costumes*“ d’Agnès Desarthe. Francetvinfo [online]. 2. 11. 2015. Dostupné z: <https://culturebox.francetvinfo.fr/livres/la-rentree-litteraire-2015/ce-coeur-changeant-roman-en-costumes-flamboyant-d-agnes-desarthe-230155> [cit. 3.1.2018]

Kancelář Kreativní Evropa – Kultura. [online]. Dostupné z: <http://www.programculture.cz> [cit. 3.1.2018]

LE NAIRE, Olivier. *Petit pavé de Bonnes intentions*. *lexpress.fr*. [online]. 7. 9. 2000. Dostupné z: https://www.lexpress.fr/culture/livre/les-bonnes-intentions_797237.html [cit. 3.1.2018]

Mezinárodní encyklopedie uniformních insignií [online]. Dostupné z: <http://www.uniforminsignia.org> [cit. 3.1.2018]

Ministerstvo kultury ČR. *Literatura a knihovny*. [online]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/literatura-a-knihovny-1123.html> [cit. 3.1.2018]

Nadace Český literární fond. *Oblasti podpor*. [online]. Dostupné z: <https://nclf.cz/oblasti-podpor/> [cit. 3.1.2018]

Národní knihovna ČR [online]. Dostupné z: <http://aleph.nkp.cz> [cit. 3.1.2018].

Slovník české literatury [online]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz>. [cit. 3.1.2018]

Přílohy

- 1) Text překladu
- 2) Text originálu
- 3) Přepisy rozhovorů s nakladateli
- 4) E-mailová komunikace s nakladateli